

Mūsu mantojums

Runa Vestendas sinagogā Frankfurtē 2025. gada 9. novembrī, lai pieminētu Reichspogromnacht (Kristallnacht).

Džeisons Stenlijs

2025. gada 28. novembrī

Es teicu šo runu Vestendas sinagogā Frankfurtē Reichspogromnacht (Kristallnacht) priekšvakarā. Tā ir paredzēta vācu auditorijai. Runa izraisīja strīdus, īpaši piezīmes par Izraēlu un Gazu. Auditorijas locekļi tās laikā uz mani kļiedza, un daudzi izgāja no zāles. Frankfurtes ebreju kopienu savā tīmekļa vietnē distancējās no manis un apgalvoja, ka runā ir nepatiesi un "relativizējoši" apgalvojumi par holokaustu. Īsāka runas versija, būtībā tā, ko man izdevās izlasīt, tika publicēta laikrakstā Frankfurter Allgemeine Zeitung 11. novembrī.

1938. gada 7. novembrī, izmisumā par savu vecāku, no Vācijas izsūtīto un praktiski bezvalstnieku padarīto Polijas ebreju, situāciju, 17 gadus vecais Heršels Grinšpans Parīzē nošāva vācu diplomātu Ernstu fon Ratu. Grinšpanam bija visas tiesības būt dziļi dusmīgam uz režīmu, kas noliedza viņa cilvēctību, iznīcināja viņa cilvēktiesības un apdraudēja viņa drošību un pat dzīvību.

Mans vecvectēvs Magnuss Davidsohns bija Fasanenstrases sinagogas galvenais kantors Berlīnē visu tās pastāvēšanas laiku no 1912. gada līdz Reichspogromnacht (Kristallnacht) naktij; Leo Beks daudzus gadus bija tās rabīns. Mani vecvecāki dzīvoja tajā pašā daudzdzīvokļu mājā, kur Ernsta fon Rata vecāki, un apmeklēja viņus, lai izteiktu līdzjūtību. Manas vecmāmiņas Ilzes Stenlijas 1957. gada memuāros "Neaizmirstība" viņa stāsta par to, kā viņas tēvs tajā vakarā pauda zināmu atvieglojumu: "Par laimi, ka vīrietis, kas viņu nošāva, nebija ebrejs no Vācijas. Mums ļoti paveicās."

Izrādās, ka nacistus šādas smalkas atšķirības neuztrauca. Nacistu valdība gadiem ilgi bija gaidījusi tieši šādu notikumu. Nacistu propagandas ministra Jozefa Gebelsa plānotā uzbrukumā valsts mediji mudināja uzbrukt Vācijas ebrejiem. Manas vecmāmiņas memuāros ir aprakstīts radio ziņojums 9. novembra vakarā, kas notika tieši pirms uzbrukuma Vācijas ebrejiem:

Vakars vilkās uz priekšu. Es kļuvi nemierīgs un ieslēdzu radio. Tā gaudošana pēkšņi ienesa ārpusauli klusajā istabā. Komentētājs tieši tajā brīdī publicēja jaunākos ziņojumus:

Jaunā barona fon Rāta mirstīgās atliekas tiks nogādātas apbedīšanai Berlīnē. Kā jau iepriekš ziņojām, barons fon Rāts, kuru Parīzē nošāva ebrejs, šovakar mira no gūtajām traumām. Mēs nevaram apsūdzēt ebreju Parīzē; viņš ir ārpus mūsu sasniedzamības. Bet vācu tauta pieprasa taisnīgumu par šo noziegumu, kas pastrādāts pret vienu no viņu labākajiem jaunekļiem. Vācu tauta pieprasa, lai ebreji Vācijā samaksātu par nevainīga cilvēka slepkavību – viņi pieprasa pilnīgu atbilstību par šo neticamo noziegumu, pasaules ebreju nekaunīgo provokāciju pret vācu tautu. Mēs pieņemam izaicinājumu un atbildam uz to ar taisnīgu sašutumu, kas katrā sirdī ceļas pret ebreju slepkavām.

Manai vecmāmiņai tajā brīdī nezinot, sinagogu, ko manā ģimenē sauc par "mūsu māju", nacistu propagandas ministrs Jozefs Gebelss personīgi bija nolēmis iznīcināt, un [nākamajās dienās viņš savās dienasgrāmatās](#) raksta:

Es dodos uz partijas pieņemšanu vecajā rātsnamā. Tur bija ļoti daudz cilvēku. Es iesniedzu jautājumu fīreram. Viņš nolemj: ļaut demonstrācijām turpināties. Atsaukt policiju. Ebrejiem

vajadzētu izjust tautas dusmas. Tieši tā. Es došu atbilstošus norādījumus policijai un partijai. Tad es īsi uzrunāšu partijas līderus šajā nozīmē. Vētraini aplausi. Visi nekavējoties steidzas pie telefoniem. Tagad tauta rīkosies.

Daži glēvuļi vilcinās. Bet es turpinu. Mēs nevaram atstāt bez atbildes uz šo glēvulīgo slepkavību. Ļaut lietām ritēt savu gaitu...

Ar Vāgneru Gau. Es izdodu precīzu apkārtrakstu, kurā paskaidroju, ko var un ko nevar darīt. Vāgners kļūst neomulīgs un trīc par saviem ebreju veikaliem. Bet es neļaušos apjukt. Tikmēr triecienvienība dara savu darbu. Ko viņi dara perfekti. Es uzdošu Vāhteram Berlīnē sagraut sinagogu Fasanenstrāsē. Viņš tikai atkārto: "Godājams uzdevums."

Drīz pēc tam, kad mana vecmāmiņa izslēdza radio, kā viņa raksta, viņa ieraudzīja "sarkanu blāzmu apgaismojam tumsu... Mana māja dega."

Mana vecmāmiņa tolaik [strādāja pagrīdes darbos](#) Berlīnes ebreju kopienā Zaksenhauzenes koncentrācijas nometnē. Viņa lieliski zināja, uz ko nacisti bija spējīgi. Tajā brīdī viņa bija kopā ar Berlīnes ebreju kopienas vadītāju (kuru viņa sauca par "Grosa kungu"). Kad viņi izgāja pa durvīm, viņš lūdza viņu doties mājās, uz ko viņa atbildēja: "Vispirms mana māja. Lūdzu – vispirms mana māja."

Mēs steidzāmies ārā, kad atkal atskanēja abu telefonu zvani. Tie skanēja man ausīs visu ceļu, kamēr Grosa kungs svelmainā ātrumā brauca pa klusajām Berlīnes ielām. Es zināju, ka tie turpinās zvanīt – no visām Berlīnes daļām – no citām pilsētām – no pilsētām visā Vācijā. Tie turpinās zvanīt visu nakti.

Mēs nogriezāmies Fasanenstrāsē, novietojām automašīnu un devāmies tempļa virzienā. Tas bija gandrīz pazudis žilbinošajos dūmos, bet no kupoliem liesmoja uguns, apspīdot debesis ar sarkanīgu atspīdumu. Cilvēki drūzmējās apkārt, SA vīru savaldīti. Es īsti visu nesapratu, bet detaļas man iespiedās atmiņā. Dažas sievietes droši vien bija atradušas sakramentālo vīnu. Viņas to lēja liesmās, dziedot Horsta Vesela dziesmu: "Kad no mūsu nažiem šļācīsies ebreju asinis," viņas kļiedza, mežonīgi lecot.

Esmu to jau redzējis, nodomāju. Kur gan es to esmu redzējis? Protams, filmās par Franču revolūciju, kad viņi dejoja ap giljotīnu...

Mana vecmāmiņa bija aktrise, kuru apmācīja Makss Reinharts un pēc tam nodarbināja Fricis Langs filmām "Metropolis" un citām. Saskaņā ar ģimenes leģendu, viņas draugs Gustavs Grundgens atsūtīja savu Gestapo komandas automašīnu, lai paņemtu manu tēvu, kuram bija palikušas desmit dienas līdz sestās dzimšanas dienas jubilejai. Tāpat kā ar jebkuru uzbrukumu grēkāzim nomelnotai minoritātei, viņi nedomāja manu vecmāmiņu.

Manas vecmāmiņas memuāros viņa skaidri norāda, ka bija neebreju vācieši, kuri ļoti atklāti nepieņēma nežēlīgo izturēšanos pret mūsu tautu tajā naktī. SA bija piespiedusi sinagogas darbinieku skriet basām kājām pāri sasistajiem logu stikliem par to, ka viņš atteicās nodot sinagogas atslēgas. Kā viņa raksta:

Es ieraudzīju policistu un pieskrēju pie viņa. "Jūs neesat viens no viņiem. Jums ir pieklājīgs formas tērps – lūdzu, palīdziet man. Izdabūsīm viņu no turienes ārā." Policists "uz brīdi uz mani paskatījās, tad ātri piegāja pie grupas. "Šis vīrietis (sinagogas darbinieks) ir arestēts," viņš teica, un, kad SA vīrietis mēģināja iejaukties, viņa roka pārvietojās uz revolveru pie šīs jostas. "Es teicu, ka šis vīrietis

ir arestēts. Es nepieļaušu nekādu iejaukšanos.”... SA vīrietis dusmīgi un naidīgi paskatījās, tad pēkšņi īsi iesmējās un atkāpās.

Es paskatījos apkārt. Kāds vīrietis pūlī skatījās tieši uz mani. Tad pēkšņi viņš norāva no atloka Dzelzs krusta lenti un nometa to zemē. “Man ir kauns,” viņš iesaucās. “Esmu vecs karavīrs. Es nogalinātu ikvienu, kas apdraud manu Tēvzemi, bet šovakar man ir kauns būt vācietim – man ir kauns – man ir kauns!”

Pie viņa pienāca SA karavīrs. “Tas ir apvainojums fīreram. Nāciet man līdzi.”

Daudzi vācieši darīja visu iespējamo, lai slepeni palīdzētu ebrejiem, ar kuriem viņiem bija draudzības saites, neapdraudot sevi. Taču tieši šīs atklātās nepakļaušanās fašismam ir patiesākās drosmes un patriotisma pazīmes. Vēl vienu mācību varam gūt no manas vecmāmiņas stāsta. Kad policisti vienkārši dara savu darbu, aizsargājot savus pilsoņus pret nelikumīgiem bandītiem, pat tiem, kas tērpti formas tērpos, un parastie pilsoņi atklāti iestājas par savu līdzpilsoņu aizsardzību, fašismam var stāties pretī. Vienkārši ir jābūt pietiekami daudz šādu cilvēku.

Gebela mērķis bija nežēlīgi izturēties pret ebreju tautu koncentrācijas nometnēs, lai piespiestu viņus pašdeportēties. 1939. gada jūlija beigās, vairāk nekā astoņus mēnešus vēlāk, mana vecmāmiņa un mans tēvs tieši to arī izdarīja, kuģojot no Hamburgas, garām Brīvības statujai, uz savām jaunajām mājām Ņujorkā. Mana vecmāmiņa savos memuāros raksta:

Tāpat kā miljoniem citu, arī es tiku izvēlēts nodzīvot divas dzīves. Vienu dienu, kas šķita kā jebkura parasta diena, man teica: “Apstājies tur, kur esi. Šī tava dzīve ir beigusies. Piepildīta vai nē – tā beidzas tieši tagad. Tu nemirsi – ej un sāc citu.”

... Lai gan es lepojot ar to, ka man ir privilēģija sākt otru dzīvi, tālu no savas dzimšanas vietas, es nebiju izņēmums no ciešanu sajūtas. Manas saknes bija dziļi iesakņojušās dzimtajā vācu zemē. Varbūt daļa pārtrūka un palika tur, jo kā lai es izskaidroju, ka manu sirdi dažkārt šķiet velk spēks tūkstošiem jūdžu attālumā?

Mans tēvs un viņa ģimene pārstāvēja vācu ebreju tradīcijas, kas dziļi un pamatīgi identificējās ar Vāciju. Pirms pievēršanās sinagogai mans vecvectēvs bija operas dziedātājs. Sākotnējā Vāgnera ansablī bija divi ebreju dalībnieki. Viens no viņiem bija mans vecvectēvs. Otrs bija viņa brālis Makss. Manai ģimenei bija pilnīgi nesaprotami, ka kāds viņus varētu uzskatīt par kaut ko citu kā vāciešiem. Viņiem Vācija bija valsts, kurai būtībā piederēja dažādu reliģiju cilvēki. Taču 1935. gadā manam tēvam, viņa vecākiem un vecvecākiem tika atņemtas pilsonības, neskatoties uz šo dziļo saikni ar viņu zemi.

Pusaudža gados Vācijā es arī izjutu šo noraidījumu, kaut arī mazāk akūti. Man pastāvīgi jautāja: "No kurienes tu *īsti esi*?" Kad es atbildēju: "Vācija", cilvēki, kuru ģimenēm nebija nekādas saistības ar Vāgnera mantojumu, smējās man sejā. Astoņdesmitajos gados neviens Rūras reģionā nekad nebija saticis ebreju. Mani uzskatīja par tādu, kam ir arābu vai turku saknes, nevis vācu. Tā rezultātā es jūtu spēcīgu un iekšēju saikni ar vāciešiem, kurus apvairo kā "Passdeutsche". Tie, kas tagad izmanto šo vārdu krājumu, lai demonizētu savus tautiešus vāciešus, toreiz būtu lietojuši līdzīgu vārdu krājumu, lai aprakstītu arī manu ģimeni. Visi šeit sēdošie to zina.

Kopš apgaismības sākuma Vācijas ebreji iestājās par liberālismu, par sabiedrību, kas balstīta uz kopīgu cilvēcību. Savā 1784. gada esejā "Was ist Aufklärung?" vācu ebreju filozofs Mozus Mendelszons raksta:

Es vienmēr uzskatu cilvēka likteņus par visu mūsu centienu un pūļu mērauklu un mērķi, par punktu, uz kuru mums jākoncentrē skatiens, ja nevēlamies pazaudēt sevi.

Vācu ebreju apgaismības idejas centrālais elements bija sabiedrības, kas veltīta cilvēces labklājībai, ideāls. Tā bija brīvības vīzija, kas pieļāva bagātīgu cilvēku daudzveidību, tostarp reliģisko daudzveidību.

Saskaņā ar nacistu politiskā teorētiķa Karla Šmita teikto, nācija veidojas, izvēloties ienaidnieku. Ienaidnieka izvēle citādi vieno dažādus sabiedrības elementus. Nacisti izvēlējās ebrejus. Citos laikos, citās vietās par grēkāžiem ir izvēlētas citas grupas – musulmaņi, melnādainie cilvēki, transpersonas, palestīnieši. Nācijas konstruēšana, izvēloties rasu, etnisko, reliģisko vai seksuālo ienaidnieku, ir fašisma pamatā.

Liberālā demokrātija ir fašisma pretstats. Tā ir sistēma, kuras divi ideāli ir brīvība un vienlīdzība. Brīvība nozīmē, ka cilvēkiem ir atļauts izvēlēties savu kultūru un tradīcijas, neviena tradīcija nav svēta. Vienlīdzība nozīmē, ka neviena grupa netiek paaugstināta pār citu.

Visā pasaulē mēs redzam, kā autokrātijas aizstāj liberālās demokrātijas, izmantojot pazīstamos fašisma mehānismus. Fašisma formula ir balstīta uz Lielās aizvietošanas teoriju. Identificēt nāciju ar dominējošu rasu, reliģisko vai etnisko vairākumu. Nomelnot rasu, reliģiskās un seksuālās minoritātes. Uztvert vienlīdzību kā mītu. Attēlot nācijas pagātņi kā lielisku. Uzbrukt tās vēstures kritikai kā nodevībai.

Nacistu ideoloģijas centrālie antisemītiskie teksti — Ciānas vecaju protokoli un “Mein Kampf” — neizceļ *reliģiozos* ebrejus. Viņu mērķis drīzāk ir liberālisms, par ko viņi vainoja ebrejus. Viņu mērķis bija nebalto imigrācija, par ko viņi vainoja liberālismu un līdz ar to ebrejus. Īsāk sakot, viņu mērķis bija daudzrasu, daudzreliģiska demokrātija — ideja, par kuru nacionālsociālisms tieši vainoja ebrejus.

Ciānas vecaju protokolu antisemītisms balstījās uz naidu pret liberālismu un komunismu. Hitlera antisemītisms balstījās uz viņa pārliecību, ka ebreji bija boļševisma spēks, tāpat kā Gebelsa antisemītisms. Lai gan galu galā tieši ortodoksālie ebreji Austrumeiropā iznesa Hitlera slepkavniecisko dusmu nastu, viņi nebija Hitlera naida galvenais mērķis. Tie bija asimilētie ebreji, liberālie ebreji, sociāldemokrāti, kurus nacisti uzskatīja par slepeniem boļševikiem, un nebalto imigrācijas, feminisma, arodbiedrību un LGBTQ tolerances aģenti.

Vācu fašisti apgalvo, ka reliģiskās minoritātes ir drauds Vācijas diženumam un tradīcijām. Mums vienmēr jābūt piesardzīgiem attiecībā uz nacionālā diženuma vārdu krājumu. Taču no šodienas skatupunkta mēs skaidri redzam, ka Vācijas kultūras tradīcijas un mantojums, kā arī liela daļa tās diženuma, ir tās reliģiskās tolerances un liberālo tradīciju *rezultāts*, nevis pretējais. Jo kas gan ir 19. un 20. gadsimta Vācijas kultūras un intelektuālā vēsture bez tās ebreju iedzīvotāju ieguldījuma?

Vācu ebreju tradīcija, ko pārstāv mana tēva ģimene, ir viens no cilvēces lielākajiem mantojumiem. Vāciski runājošie ebreji ir devuši tik lielu ieguldījumu matemātikā, fizikā, filozofijā, literatūrā, mākslā. 20. gadsimtā Vācijas ebreji ir ieguvuši vairāk nekā 20 Nobela prēmijas. No mūsu matemātiķiem līdz filozofiem, rakstniekiem un domātājiem, mūsdienu kultūras, mākslas un zinātnes pasaule vienkārši nebūtu iedomājama bez vāciski runājošo ebreju ieguldījuma. Vāciski runājošo ebreju liberālās intelektuālās tradīcijas zudums ir viena no cilvēces lielākajām traģēdijām. Šis mantojums nav aizstāts un zināmā mērā to nevarēja aizstāt. "Vācu diženumu" vēsturiski ir apdraudējusi tikai tās reliģisko minoritāšu *iznīcināšana*, nevis to uzplaukums.

Ir svarīgi atcerēties, ka Reihspogromnacht tika izstrādāts, lai no Vācijas padzītu ne tikai mūs, ebrejus, bet arī vērtības un ideālus, kurus mēs aizstāvējām – liberālismu, humānismu, kosmopolitismu. Mums, iespējams, nevajadzētu uzskatīt nevienas valsts tradīcijas par dižām. Taču, ciktāl Vācijas tradīcijas ir dižas, tas ir pateicoties šo ideālu attīstībai Vācijā.

Sekojošiem liberālajiem ideāliem, daži ebreju intelektuāļi nepieņem ideju par valsti, kuras pamatā ir etniskā piederība, rase vai reliģija, tostarp mūsu pašu reliģija. Citi vienkārši nosoda Izraēlas valsts izveidoto apartheīda sistēmu un saskata sevi palestīniešu tautas liktenī. Mani vecāki šajā jautājumā bija dziļi sašķelti.

Mana māte ir poļu ebrejiete no Helmas, kura 1940. gadā kopā ar vecākiem un māsu tika deportēta uz Gulagu. Atgriežoties Polijā, viņi atklāja, ka ir vienīgi izdzīvojušie no savas plašās ģimenes – septiņus manus vecvecākus un visus viņu bērnus nogalināja vācieši. Mana māte ir pilnībā uzticīga ebreju nacionālās valsts idejai. Kad mana māte devās uz Izraēlu kopā ar manu brāli, pēc dažām dienām viņa pagriezās pret viņu un teica: “Kad es biju mazs bērns, visi cilvēki ar ieročiem bija pret mani, viņi bija mani ienaidnieki, un es biju nobijies. Šeit visi cilvēki ar ieročiem ir manā pusē.”

Daudziem no jums šeit ir savi stāsti, kas, tāpat kā manai mātei, sniedz mierinājumu, zinot, ka jūs pusē ir cilvēki ar ieročiem. Tā ir arī mana ģimene. Tās ir emocijas, ko es saprotu dziļākajā līmenī. Vācijas ebreju bailes pastiprina dzīvošana zemē, kurā mūsu tauta gadu desmitiem ir bijusi dažādu politisko spēku uzbrukumu mērķis.

Mans tēvs, vācu ebreju intelektuālis, vienmēr noraidīja ideju par valsti, kas atbalsta vienu reliģiju. Mans tēvs uzskatīja, ka ebrejiem un palestīniešiem ir jādzīvo kopā kā vienlīdzīgiem pilsoņiem, un palestīniešu zaudējumos un atņemšanā vienmēr saskatīja kaut ko līdzīgu savas ģimenes vēsturei. Es nebūt neesmu vienīgais, kura vecākiem ir atšķirīgi uzskati šajos jautājumos. Un tomēr mēs visi esam ebreji.

Atbalsts Hamasa masveida slepkavībai, ko viņš veica pret mūsu tautu 7. oktobrī, ir nepanesams antisemitisms. Atbalsts ebreju tautas izraidīšanai no Izraēlas zemes, neatbalstot (piemēram) visu balto eiropiešu izraidīšanu no Amerikas Savienotajām Valstīm, arī ir nepanesams antisemitisms. Ierašanās mūsu dievnamos vai mūsu bērnu ebreju skolās, lai kliegtu uz mums par Izraēlas rīcību, ir antisemitisms. Atsevišķu ebreju vainošana Izraēlas rīcībā ir antisemitisms. Taču kritika par šausmām, ko Izraēla ir pastrādājusi Gazā, nav antisemitisms. Izraēlas ilgstošās nevienlīdzīgās attieksmes pret palestīniešu tautu kritika nav antisemitisms.

Ievērojama daļa amerikāņu ebreju asi kritizē Izraēlas rīcību gan tagad, gan pagātnē. Kritisko balsu skaits ir daudz lielāks jauno amerikāņu ebreju vidū. Šķiet, ka Vācija ir nolēmusi, ka vienīgās īstās ebreju balsis ir tās, kas pilnībā atbalsta Izraēlas valsts rīcību un projektus. Faktiski vācieši ir devuši sev varu izlemt, kurš ir ebrejs un kurš nav. Es uzaugu, dzirdot, ka arī tas ir antisemitisms. Ir aizskaroši, ja neebreji man saka, kurš ir un kurš nav ebrejs. Ir pilnīgi nepanesami, ja tie, kas to dara, ir vācieši.

Ebreju rakstniece un žurnāliste Maša Gesena nesen ieguva Hannas Ārentes balvu. Viņu ceremonija tika atcelta analogijas dēļ, ko viņas veica rakstā starp Gazu un ebreju geto nacistu okupētajā Eiropā. Hanna Ārente arī skaidri atzina nevienlīdzīgo attieksmi pret palestīniešiem un atbalstīja valsti, kas ebrejiem un palestīniešiem piešķirtu tādu pašu atzišanu kā līdzvērtīgiem pilsoņiem. Hannai Ārentei [šodien būtu aizliegts uzstāties Vācijā](#). Alberts Einšteins atbalstīja divnacionālu valsti ar brīvu imigrāciju gan palestīniešiem, gan ebrejiem. Arī viņš šodien nevarētu uzstāties Vācijā. Mēs nevaram vienlaikus lepoties ar ebreju intelektuālajiem sasniegumiem un vienlaikus neatzīt, ka

daudzi no tiem cilvēkiem, ar kuriem mēs lepojamies, kritizēja veidus, kā Izraēla ir devusi priekšroku saviem ebreju pilsoņiem salīdzinājumā ar neebreju pilsoņiem. Neskatoties uz to, ko citi vācieši varētu mums teikt, mēs visi esam ebreji.

Liberālisms ir sarežģīta tradīcija, kas uzliek mums stingru prasību nedot priekšroku savējiem. Taču mūsu kā vācu ebreju mantojums mums saka, ka pret visiem cilvēkiem jāizturas pēc Dieva tēla, nevis pēc ienaidnieka tēla. Mums vajadzētu lepoties ar saviem ebreju tautiešiem, kuri šādu ētiku vērtē augstāk par valsti un nāciju.

Daudzus gadus mans vecvectēvs sēdēja Fasanenštrāses sinagogas tribīnē līdzās tās otrajam vadītājam, dižajam vācu rabīnam Leo Bekam, klausoties viņu runājam par ebreju reliģijas būtību un raksturu. Mans vecvectēvs pievienoja rabīna Beka mācībai savu dziesmu.

Savā 1905. gada darbā “Jūdaisma būtība” Leo Beks apgalvo, ka jūdaisms bija pirmā “tīri ētiskā reliģija, kuras patiesais saturs ir morāle”. Un ka atšķirībā no citu reliģiju piekritējiem “ebrejs nejautā, kam viņam jātic, bet gan ko viņam jā dara”. Beka viedoklis ir tāds, ka jūdaismam ir “universāls raksturs” un ka “jūdaisms runā par labu cilvēku; vārdi “labs ebrejs” ir sveši gan Bībelei, gan mutvārdu likumam. Tieši cilvēks tiek nostādīts Dieva priekšā.” Un “tie pagāni, kas atturas no necilvēcīgām un amorālām darbībām, ir Noasa bērni; arī viņi ir Dieva izredzētie bērni”.

Leo Beks savā darbā atzina, ka Bībele galvenokārt runā par Izraēlu. Viņš saprot, ka tas liek domāt, ka Izraēla ir ebreju nacionālā dzimtene un ka tajā ir pavēļu kopums tikai mūsu tautai. Taču viņš Bībelē Izraēlas tēmu interpretē citādi:

Ja pravieši galvenokārt un bieži vien tikai runāja par Izraēlu, tas noteikti bija gudrs ierobežojums. Viņi zināja un juta, ka patiesai reliģijai vispirms ir jābūt droši nodibinātai Izraēlā, pirms to varētu sludināt un pasniegt pasaulei. Izraēlā vispirms bija jāsteno konkrēti morāle; un Izraēlā vispirms bija jārod izpaušme tam, kas ir patiesi un tīri cilvēcisks. Pat ja mācība bija paredzēta visai pasaulei, tā vispirms bija jāadresē Izraēlai. Tās efektivitātes spēks prasīja šo ierobežojumu. Bez šīs personiskās tuvības, kas uzrunā tos, pie kuriem cilvēka sirds galvenokārt mudina vērsties, liela daļa šīs efektivitātes būtu zudusi. Tāpat kā tas, kurš lūdzas no visas sirds, lūdz savu Dievu, lai gan visu laiku zinādams, ka Viņš ir vienīgais Dievs, visu cilvēku Dievs, tā arī pravieši, īpaši, kad viņi bija visdziļāk aizkustināti, varēja runāt tikai par saviem radniekiem, par Izraēla tautu, lai cik labi viņi zināja, ka viņu mācība ir paredzēta visiem cilvēkiem.

Šajā interpretācijā Bībeles Izraēla drīzāk ir eksperiments, lai pilnveidotu ētiskās dzīvesveidu. Šo eksperimentu var izmantot kā piemēru visai cilvēcei. Beka mācībā Izraēla ir naratīvs paņēmieni, lai veidotu *personisku* saikni ar universālu ētiku, kas attiecas uz visiem cilvēkiem visās zemēs.

Mūsu reliģijai jau izsenis ir divas tradīcijas – īpašā un universālā. Pashā seders ir velūts mūsu verdzības laika Ēģiptē un sekojošās atbrīvošanās piemiņai. Tā dažādie elementi ir simboli. Piemēram, sālsūdens, kurā mēs iemērcam savas karpas, atgādina par asarām, ko izlējām verdzības laikā. Pēc pirmās interpretācijas Pashā seders ir par *mūsu* verdzību, ebreju tautas verdzību Ēģiptē un *mūsu* atbrīvošanu. Pēc universālistiskās interpretācijas Pashā seders ir par verdzības sāpēm un atbrīvošanās prieku. Tā vēstījums ir vispārīgs, ne tikai ebreju tautai.

Savā darbā rabīns Beks pievēršas šai cīņai starp konkrēto un universālo. Beks apgalvo, ka viena interpretācija neizslēdz otru:

Viņu tauta nodrošināja viņiem drošu vietu, no kuras novērot un izprast cilvēci, tāpat kā cilvēce savukārt parādīja viņiem savas tautas patieso vietu. Izpratne par viņu pašu tautu un izpratne par viņu

atbildību pasaules priekšā stiprināja viena otru, un tāpēc izpratne par konkrēto nebija pretrunā ar izpratni par vispārējo.

Beka teikto var attiecināt uz Pashā Sedera lasīšanu. Kā jau redzējām, Beks Bībeles uzmanību uz ebreju tautu uzskata par sava veida naratīvu rīku, veidu, kā atsevišķi ebreju cilvēki var personīgi saistīties ar universālām morāles normām. Tātad Pashā Seders vispirms tiek stāstīts kā stāsts par *mūsu* ciešanām un *atbrīvošanu*. Bet tas ir tāpēc, ka tā mērķis ir nodrošināt līdzekli, lai mūs savienotu ar universālo – verdzības sāpēm un atbrīvošanās prieku. Kā saka Beks, konkrētā izpratne nav pretrunā ar vispārīgā izpratni.

Jūs varētu nepiekrīt Leo Beka interpretācijai par šiem tekstiem; sniegt dažādas interpretācijas ir ebreju tradīcija. Taču Leo Beks nekļūdījās par *vācu* ebreju tradīcijas nozīmi. 20. gadsimtā ^{viņš} nodibināja šo liberālo tradīciju no Fasanenštrāses sinagogas tribīnes. Var saprast, kāpēc Gebelss personīgi izvēlējās iznīcināt manas ģimenes sinagogu šajā dienā pirms 87 gadiem.

Leo Beka rakstos viņš apgaismības tradīciju dēvē *par* jūdaismu. Man šīs reliģijas izpratnes mantojums ir diezgan tieši. Bet, ja jūs šodien sēžat šeit, arī jums tas ir. Mūsu, kā Vācijas ebreju, pat *nesen kļuvušo* Vācijas ebreju, pienākums ir godināt un mācīties no tā mantojuma.

Gados pirms 1932. gada federālajām vēlēšanām Vācijā nacistu partija mazināja savu tēlu. Toreiz bija iespējams aplūkot tās publiskos paziņojumus un uzskatīt tos par galēji labēju partiju, taču tādu, kas nerada eksistenciālus draudus demokrātijai vai Vācijas minoritāšu iedzīvotājiem. Ir tikai cilvēcīgi ignorēt sliktākos scenārijus. Taču, ja Vācija atkal ies pa šo ceļu, ņemot vērā tās vēsturi, vienkārši nav attaisnojuma. Neviena turpmāka reklāmas kampaņa nenoslaucīs traipu.

Mums jāpatur prātā, ka Vācijai mūsdienās draud īpašas briesmas. Amerikas Savienoto Valstu viceprezidents Dž. D. Venss ir aicinājis noraidīt liberāli demokrātisku pilsonības koncepciju, kas liberālus ideālus izvirza amerikāņu identitātes centrā. Viņš ir mudinājis to aizstāt ar tādu, kas balstīta uz senu amerikāņu izcelsmi. Tas, ka viņš ir precējies ar imigrantu bērnu, kas nav balts, nav atturējis viņu no šiem uzskatiem. Neskatoties uz to, ka formāli viņš ir turīgs uzņēmējs, viņš kritizē elites. Kaut kādā veidā šīs pretrunas viegli sader kopā.

Mūsdienu Amerikā maskās tērpti vīrieši nolaupa studentus, strādīgus vecākus un viņu bērnus no ielām un darbavietām un ievieto koncentrācijas nometnēs. Baltajiem Dienvidāfrikas iedzīvotājiem tiek piešķirts īpašs statuss kā bēgļiem, un robežas būtībā ir slēgtas nebaltajiem, pat tiem, kas stāvēja kopā ar mūsu karavīriem svešās zemēs. Karavīri patrolē tās pilsētās bez iemesla. Medijus iegādājas līdera miljardieru sabiedrotie. Grāmatas ir aizliegtas, un kritisku vēsturi aizstāj patriotiskas muļķības. Amerikas demokrātijai sabrūkot fašismā vai kaut kas tamlīdzīgs, uz Vāciju tiks izdarīts spiediens sekot tās piemēram.

Ja Vācija vēlas saglabāt savus liberālos ideālus un demokrātiju, tai ir jāaizsargājas no Amerikas Savienotajām Valstīm. Tas nebūs viegls uzdevums. Vācijai būs svarīgi mācīties no savas vēstures.

Izsakot šīs piezīmes, es nevēlos mazināt realitāti. Multikulturālas demokrātijas ceļš ir grūts. Nav viegli sadzīvot ar citiem, kuriem ir atšķirīgas tradīcijas. Ir sagaidāma savstarpēja neizpratne starp grupām ar atšķirīgām paražām. Lai nodibinātu uzticību, mums ir jāpūcējas par citu cilvēku tradīcijām, un viņiem ir jāpūcējas par mūsējām. Tas prasa laiku un pūles. Bet, kā mēs zinām no pašas dienas, kad mēs šodien pieminam, Vācija nevarēs atgriezties pie iepriekšējās kārtības bez milzīgas vardarbības pret daudziem cilvēkiem.

